CEVAT ÖZKAYA VE BİR FİKRÎ UFKUN İNŞASI

SELÇUK TÜRKYILMAZ

Cevat Özkaya, Asım Öz, Selçuk Türkyılmaz ve Yasin Aktay, Edward W. Said'in vefatının 20. yılı anısına düzenlenen panelde. (15 Aralık 2023)

Cevat Özkaya ağabey ile ilk defa 1992'nin sonlarına doğru tanıştım. Ekim ya da kasım ayıydı. Yugoslavya'dan ayrılıp bağımsız bir devlet haline gelen Bosna-Hersek'te Sırplar, Müslüman Boşnaklara karşı harekete geçmiş, çok büyük bir soykırıma başlamışlardı. Türkiye'de tüm toplum kesimlerinde bir hassasiyet oluşmuştu. Çok geniş tabanlı hassasiyete rağmen Bosna-Hersek Müslümanları hakkında yeterince malumat yoktu. O zamana kadar sadece Aliya İzzetbegoviç'in *Doğu Batı Arasında İslâm* (1987) adlı kitabı üzerinden Bosna hakkında güncel bilgilerimiz vardı. İzmir'de öğrenci hareketlerinin içinde yer almış biri olarak Maraşlı bir arkadaşımla Bosna'ya gitmeye karar verdik. Amacımız Bosna'da olup bitenleri Türkiye'ye duyurmaktı. Tam iki ay süren bir yolculuktan sonra Türkiye'ye döndük. O zaman İstanbul'da yayımlanan *İmza* dergisinde yazılarım çıkıyordu. Bu dergide Bosna hakkında da yazdım. Bu vesile ile 1992'nin Ekim-Kasım aylarında bir panele konuşmacı olarak davet edildim. Bu panele Cevat Özkaya ağabey de katılacaktı. Cevat ağabey ile ilk defa orada karşılaştım ve tanıştım.

Aslında 1992'deki bu panelden önce Pınar Yayınları'ndan çıkan kitaplar dolayısıyla onun hakkında bilgim vardı. Panelden sonraki yıllarda da yayıncılık faaliyetlerini uzaktan takip ettim. Pınar Yayınları'ndan çıkan epeyce kitabı alıp okumaya devam ettim. Aradan geçen uzun bir zamandan sonra tekrar bir panel vesilesiyle yine İstanbul'da karşılaştık ve bu sefer aramızda kalıcı bir dostluk ve ağabey kardeş ilişkisi oluştu. Ne yazık ki bu dönem çok kısa sürdü ve yeniden tanışmamızdan üç yıl sonra Cevat ağabey Hakkın rahmetine kavuştu. Çok değerli bir dostumuzu ve ağabeyimizi kaybetmekten dolayı elbette çok üzgünüz fakat Cevat Özkaya gibi yaşadığı döneme damgasını vurmuş insanları o dönemin şartları içinde değerlendirmeyi bir görev olarak kabul etmek gerekiyor.

Şimdi üzerinden kırk yılı aşkın bir zaman geçti fakat İslâmcılık tarihinde 1980'leri ve 1990'ları birbirini tamamlayan iki ayrı dönem şeklinde tanımlayabiliriz. 1980'den önce yaklaşık yirmi yıllık bir zamanda İslâmcılık düşüncesi kendi kimliğini bulma sürecini yaşamıştır. Bu dönemde İslâmcı düşünce içinde varlık kazanmış kişi ve gruplar daha çok Türkiye sınırları içinde bir gündeme sahipti. Aslında İkinci Meşrutiyet dönemiyle karşılaştırıldığında tabiri caizse bu yirmi yıllık dönemde daha çok millî sınırlar içerisinde kalınmıştır. Dinî gruplar kendi kabuğu içinde hareket etmişlerdir. İslâmcı gruplarla dinî gruplar arasında belirgin bir ayrışmadan söz edilse de bu durum yayıncılık faaliyetlerine oldukça sınırlı bir düzeyde yansımıştır. Bu dönemlerin telif eserleri gündeme gelen konular

bakımından millî sınırların dışına çıkılmadığının göstergesidir. O zaman "dinî kitaplar" gibi bir kategorinin karşılığı vardı. Dinî yayınlar ve dinî kitaplar başlıkları tanımlayıcı bir çerçeveye işaret ediyordu. Bu kategorinin dışına ancak edebiyat camiası çıkabiliyordu. Böylelikle yeni kuşakların okuyabileceği kitaplar da ancak bu çerçeve içinde düşünülebilirdi.

Seksenli yıllarla ilgili çok önemli bir ayrıntıyı daha burada kayda geçirmek istiyorum. İmam hatip liselerinin üniversitelere ciddi sayılarda öğrenci göndermeye başlaması bu yıllara tekabül eder. Önceki dönemlerde üniversite öğrencileri arasında dindar veya ideolojik olarak din ile bağı olan gençler bulunsa da Anadolu kökenli gençler imam hatip lisesi mezunu olarak üniversitelerin farklı bölümlerinde ilk defa 1980'li yıllarda görünürlük kazanmaya başladı. 1980'li yılların İslâmcı dinamizmini aynı anda birçok faktörün bir araya gelmesiyle izah edebiliriz. Bu faktörlerden herhangi biri eksik kalsaydı İslâmcılık, bir akıma dönüşemezdi. Döneme kimliğini kazandıran en önemli faktörlerden biri de yayıncılık faaliyetleriydi. Burada adlarını tek tek sıralamaya lüzum görmüyorum fakat Pınar Yayınları gibi İslâmcılık akımı ile özdeşleşen yayınevleri ve dergiler üzerinde ne kadar durulsa azdır. Dönemin yayınevleri çoğunlukla kişisel çabalarla varlık kazanmıştır. Böylelikle İslâmcılık çok güçlü bir akım hâline geldi. Bu akımı mutlaka eserler üzerinden takip etmek ve genel özelliklerini ortaya çıkarmak gerekir.

Üniversite öğrenciliğim İzmir'de 1985'te başladı. Ben de imam hatip lisesi mezunuydum. Üniversitenin ilk yılından itibaren Cemil Meriç'i tanıdım ve bu, fikrî maceramın en önemli hadiselerinden biridir. İlk yılda yayınevlerini tam manasıyla keşfettiğimi söyleyemem. Cemil Meriç'ten Ali Şeriati'yi, ondan da Fanon'u öğrendim desem herhâlde yanlış olmaz. *Yeryüzünün Lanetlileri* ve *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi* çok farklı kitaplardı. Fakat Cemil Meriç, Edward Said diye birinden de bahsediyordu. Meriç, *Oryantalizm* adlı bir kitabın Fransızcadan tercüme edilmesine âdeta köpürüyordu. Ama kitabın öneminin de altını çiziyordu. Bu yazarların kitaplarıyla kısa zamanda okuma sürecimizde belirli bir çizgi oluştu. Aslında farkında olmadan dinî kitaplar ve yayınlar kategorisinin dışına çıkıyorduk. Yeni kuşaklar için adlarını verdiğim yazarlar ve kitapları, benzerleriyle birlikte yeni bir düşünme biçiminin işaret taşlarıydı. Bir bakıma okunacak kitapları el yordamıyla buluyorduk fakat bu kitapları kişisel çabalarla gelişen yayınevlerine borçluyduk. Hem bireysel olarak hem de dönem arkadaşları olarak aslında okuduğumuz kitaplarla büyük bir değişimi yaşıyorduk fakat aynı zamanda ayrışıyorduk. Yıllar sonra Cevat ağabeyden *Oryantalizm* kitabının macerasını dinlediğimde onun da yayımlanacak kitapları el yordamıyla bulduğunu fark ettim. Onların da önünde yürünecek hazır bir güzergâh yoktu. Onlar da bu yeni dönemde kimlik kazanıyordu. Eğer onlar da sınırların dışına çıkmayı göze almasaydı İslâmcılık bir akım hâline gelemezdi.

1980'lerin ikinci yarısında üniversitelerde okuyan öğrencilerin bir kısmı belirlenmiş kitaplarla yetinirken benim de dâhil olduğum çevreler düzensiz bir okuma sürecine dâhil oldu. Kişisel olarak bu düzensizliğin ve bir anlamda tesadüflere bağlı okuma sürecinin bize ne kazandıracağı hakkında tatmin edici bir cevabım yoktu. Fakat yine de benimsediğimiz yolda yürümekte kararlı olduğumuzu söyleyebilirim. Aslında kitaplarını okuduğumuz yayınevlerinin aynı zorluklarla boğuştuğunu yıllar sonra öğrendim. Bu dönemin bilinmezliklerle dolu olduğunu hissedebiliyorduk ve bu durum okuma azmini kamçılıyordu fakat İslâmcılık akımının tarihi seyrinde büyük bir değişimi temsil ettiğimizi tam manasıyla kavradığımızı zannetmiyorum. Çünkü dinî yayınlar ve dinî kitaplar kategorileri adım adım genişliyor ve genişledikçe de kategori değerini yitiriyordu. Yıllar sonra Cevat ağabeye Pınar'dan çıkan Paul Harrison'ın *3. Dünyanın Batılılaştırılması* adlı kitabının okuma serüvenimdeki değerini söylediğimde çok sevindi. Hatta bu kitabın fark edilmediğinden duyduğu üzüntüyü de ifade etti. O dönemde oldukça sahici bir değişim yaşadığımızı düşünmüşümdür. Cevat ağabey, Said'in kitabını ikinci defa tercüme ettirdi. Aslında bu, yaptığı işe ne kadar inandığının ve kararlı olduğunun bir göstergesiydi. Yıllar içerisinde Said'in kitabı neredeyse bütün dünyada okundu. Bugün hâlâ dünyanın farklı bölgelerinde en çok konuşulan yazarlardan birini çok erken bir dönemde tanımamız fikir hayatımız açısından kayda değer bir kazanımdır. Cevat Özkaya, aynı yıllarda Roger Garaudy'nin kitaplarını da Türkçeye kazandırdı.

Dinî kitaplar ve dinî yayınlar kategorilerinin genişlemesi ve alışılmış kalıpların dışına çıkmasıyla birlikte İslâmcı gençliğin ilgi sahası da genişledi. Bu genişlemenin üzerinde durulmayan sonuçlarından biri muhafazakâr dindar diyebileceğimiz kategorinin de zamanla kuşatıcı olmaktan çıkmasıdır. Dinî gruplar arasındaki ayrışmada, okunan kitapların etkisi büyüktü. Yeni bir akım oluşmuştu fakat bu yenilik aslında kendi içinde birbirinden farklı ve o ölçüde de uzak grupların meydana çıkmasına yol açtı. Bunun çok değerli bir kazanım olduğu yıllar sonra anlaşıldı.

İslâmcı hareketler ve İslâmcılık düşüncesi 1992'de yeni bir yol ayrımına geldi. Yıllar içerisinde okunan kitaplar ve ilgilenilen konular değişmiş ve yeni ufuklara yelken açılmıştı fakat Bosna savaşında sınırlar yine kendini dayattı. Cevat ağabey bu dönemin başından itibaren yine çok önemli roller üstlendi. İfade etmeye çalıştığım gibi dinî çevrelerde büyük bir ayrışma veya uzaklaşma belirgin bir şekilde ortadaydı. 1990'ların başında ayrışma keskinleşti, gruplar ve cemaatler genç kuşaklar üzerinde çok daha belirleyici olmaya başladı. Aynı dönemde sivil toplum kuruluşlarıyla tanışmaya başladığımızı kayda geçirmemiz gerekir. Bu kuruluşlardan bir kısmı Bosna Dayanışma Grubu gibi sorumluluk alanlarının genişlemesinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Yardımlaşma kuruluşları da aynı dönemde ortaya çıktı. İslâmcı çevreler hem fikrî olarak hem de fiilî olarak güçlü bir şekilde yüzünü dışarıya dönmeye başladı. Böylelikle bir taraftan dışarıya açılırken diğer yandan da 1950'li yıllardan itibaren belirli bir çizgide gelişen İslâmcı akımlar bir dönemi kapatmış oldu. Bu, aslında kendi içinde çöküş değil, tam aksine büyük bir değişim demekti.

Cevat Özkaya hem 1980'lerde yayıncılık faaliyetleriyle hem de 90'larda İslâmcıların sınırların dışına çıktığı dönemlerde kelimenin tam manasıyla öncü kişiliklerden biriydi. Her iki dönemde mevcut sınırların ve kalıpların dışına çıkma arzusunu görebiliriz. Dinî kitaplar ve dinî yayınlar kategorisinin kapsamının genişlemesi değişimin göstergesiydi. Eskilerin deyimi ile bu, aslında belirli bir alanda içtihat kapısının açık tutulduğunun canlı bir örneği idi. Aynı şekilde siyasi sınırların dışına çıkılmasını da fikrî bir hamle olarak değerlendirmek hiç de yanlış olmaz. Son dönemde yeniden tanıştığımızda yeni bir çıkışa daha ihtiyacımız olduğu üzerinde duruyordu. Unutulup gitmesine gönlüm rıza göstermediği için kayda geçirmek istiyorum. "Yeni bir Ali Şeriati'ye ihtiyacımız var!" dediğinde şaşırdım. Çünkü benzer bir ifadeyi çok kısa bir zaman önce birkaç arkadaşımla kendi aramızda kullanmıştık. Cevat ağabey elbette yeni bir aydın tipine ihtiyaçtan bahsediyordu. Zaten yeni bir arayış içerisindeydi ve bu, son dönemde Türkiye'ye tanıttığı yazarlardan da anlaşılmaktadır. Taha Abdurrahman ve Wael Hallaq gibi Türkiye'de nispeten yeni tanınan önemli mütefekkirlerin kitaplarını yayımlamış ve bu yazarlarla şahsi dostluklar kurmuştu. Alev Alatlı gibi Türk fikir hayatında kalıcı izler bırakmış bir yazarla da şahsi dostlukları biliniyordu. Bunlar yaptığı işin değerini bilmenin sonucudur. Son dönemde Türk dünyasına yönelik bir ilgisine de şahit oldum. Bu geniş dünyada yayımlanan romanlara yönelik ilgilisi daha fazlaydı. Bu da benim için oldukça dikkat çekiciydi.

Cevat Özkaya ile Selçuk Türkyılmaz Alev Alatlı Sempozyumu'nda. (İstanbul Sultanahmet. (2 Şubat 2025)

Kazan Türklerinden Fatih Kerimî, 1912'de Türkiye'de bulunduğu esnada Ahmet Mithat Efendi'nin cenaze merasimine katılır. Fatih Kerimî, Ahmet Mithat Efendi'yi İstanbul'daki öğrencilik döneminden tanımaktadır. Cenaze merasimine katılan insanların sayıca çok az olmasından büyük bir üzüntüye kapılır ve "Türkler neyi kaybettiğini bilmiyor!" der. Aradan bir asırdan fazla bir zaman geçtikten sonra Cevat ağabeyin cenaze namazındaki kalabalığı görünce Fatih Kerimî'nin üzüntüsünü yaşamamak bir nebze de olsa tesellimiz oldu. Büyük bir dava insanını kaybettik.

Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun! Ailesinin, dostlarının ve ümmetin başı sağ olsun!